

International

Journal of Human Sciences

ISSN:2458-9489

Volume 15 Issue 2 Year: 2018

Effectiveness of law education given under social studies education undergraduate program

Sosyal bilgiler eğitimi lisans programı kapsamında verilen hukuk eğitiminin etkililiği¹

Osman Sabancı²

Yasemin Karaman Kepenekci³

Abstract

The aim of this study was to put forward the opinions and the suggestions of undergraduate social studies education department students about the effectiveness of the courses on law that they had taken in the dimensions of "aim", "content", "method" and "evaluation". Descriptive analysis was used in this qualitative study. The data was gathered by the "Opinion Form towards the Effectiveness of Law Related Education". The working group of the study was consisted of totally 121 undergraduate "Social Studies Education" department students in the last classes of Ankara and Gazi Universities (Ankara, Turkey). In the end of the study it was seen that the law related education given in the undergraduate social studies education program was partially efficient in the dimensions of "aim", "content", "method" and "evaluation", and some revisions should be done in them. The participants do not need to improve themselves about law except the courses they have taken related to law and their tendency to read written sources about this subject is also very limited. They claim that the contents of these courses should be associated

Özet

Çalışmanın amacı, sosyal bilgiler eğitimi alanında lisans öğrenimi gören öğrencilerin, hukukla ilgili aldıkları derslerin "amaç", "içerik", "yöntem" ve "değerlendirme" boyutlarındaki etkililiğine ilişkin görüşlerini ve önerilerini ortaya koymaktır. Nitel araştırma desenindeki çalışmada verileri çözümlmek için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen "Hukuk Eğitiminin Etkililiğine İlişkin Görüş Formu" ile toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara ve Gazi Üniversiteleri'nde (Ankara, Türkiye) "Sosyal Bilgiler Eğitimi" lisans programı son sınıfında öğrenim gören toplam 121 öğrenci oluşturmuştur. Çalışmanın sonunda sosyal bilgiler eğitimi lisans programında verilen hukuk eğitiminin "amaç", "içerik", "yöntem" ve "değerlendirme" boyutlarında genel olarak kısmen etkili olduğu; geliştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi gereken yönlerinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların hukukla ilgili dersler dışında kendilerini geliştirme ihtiyacı hissetmedikleri ve hukukla ilgili kaynak okuma eğilimlerinin oldukça sınırlı olduğu belirlenmiştir. İlgili derslerin içeriklerinin güncel

¹ Bu çalışma, 17-18 Mart 2016 tarihleri arasında Kırgızistan Manas Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "II. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi: Küresel Gelişmeler Işığında Yükseköğretimin Durumu ve Geleceği" toplantısında sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

² Res. Asst. Dr., Gazi University, Faculty of Gazi Education, Department of Social Studies Education, Ankara, Turkey, osmansabanci@gazi.edu.tr

³ Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Department of Educational Administration, Ankara, Turkey, karaman.kepenekci@gmail.com

with the current events and active methods should be used during the courses. Measurement instruments of the courses which relieve the process along with classic ones should be used together.

Keywords: Social studies; Undergraduate; Law education; Pre-service teacher; Effectiveness.

(Extended English summary is at the end of this document)

olaylarla ilişkilendirilmesinin gerekliliğini vurguladıkları görülmüştür. Bu derslerin işlenişinde aktif öğrenmeyi içeren yöntemlere başvurulmasının önemini ifade etmişlerdir. Değerlendirme boyutunda ise geleneksel/klasik ölçme araçlarıyla birlikte sürece dayalı ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin kullanılmasının öneri olarak sundukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler; Lisans; Hukuk eğitimi; Öğretmen aday; Etkililik.

1. Giriş

İnsan haklarına ve özgürlüklerine saygılı, yasal ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirme bilincine sahip bireylerin yetişmesi temel eğitimden başlayarak yükseköğretime kadar giden süreçteki hukuk eğitimiyle sağlanmaktadır. Bu doğrultuda hukuk fakülteleri başta olmak üzere birçok fakültede hukuk eğitimi yapılmaktadır. Bu eğitimin söz konusu olduğu fakültelerden biri de eğitim (bilimleri) fakülteleridir. Eğitim (bilimleri) fakültelerinin özellikle sosyal bilgiler eğitimi lisans programlarında hukuk eğitimi yoğun bir biçimde verilmektedir.

Sosyal bilgiler eğitimi alanı, sosyal bilimlere ait tarih, coğrafya, sosyoloji gibi disiplinlerin bilgi kaynaklarını, bakış açılarını ve yöntemlerini kullanarak hem geleceğin öğretmen adaylarının problem çözme, eleştirel düşünme, içinde buldukları topluma etkin bir şekilde uyum sağlama ve toplumsal olayları ve olguları sorgulama gibi becerilere sahip olmalarını hem de ileride bu becerilere sahip öğrencileri yetiştirmelerini hedeflemektedir (Öztürk, 2006; Barr, Barth ve Shermis, 2013; Özmen, 2015). Wesley'e göre (1937) sosyal bilgiler "pedagojik amaçlar için basitleştirilmiş sosyal bilimlerdir". Bu çerçevede sosyal bilimler "insan merkezli bir bilim dalları bütünü olarak, insanın insanla, toplumla ve başta devlet olmak üzere diğer kurumlar ile olan ilişkilerini inceleyen" bir bilim dalıdır (Kabapınar, 2012). Çatak'a göre (2016) sosyal bilgiler, "farklı bilim dallarından elde ettiği bilgilerle gelecekteki yaşamına dair sağlıklı bir yol çizebilen bireyler yetiştirmek amacıyla geliştirilmiş, kendini yenileyebilen dinamik ve kompleks bir çalışma alanıdır". İlköğretimdeki sosyal bilgiler dersi pedagojik amaçlarla ortaya çıkan bir ders olmakla birlikte, üniversite düzeyinde bu branşın öğretmeninin sosyal bilimler disiplinlerinin hemen hemen her alanında yetiştirilmesi gerekir (Ata, 2009).

Sosyal bilgiler eğitiminde başvurulan disiplinlerden biri de "hukuk"tur. Toplumsal hayatı düzenleyen ve yaptırım devlet tarafından uygulanan kuralları içeren hukuk disiplini ile sosyal bilgiler eğitiminin amaçları, bireyin toplumsal hayata katılımının etkin ve üretken bir şekilde sağlanması noktasında örtüşmektedir (Yazıcı ve Erdilmen, 2011). Hukuk, yaş ve ortama bakılmaksızın hayatımızın her alanında yer alır (Leming ve Downey, 1995). Bilge'ye göre (2007) hukuk "toplum hayatında kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen ve uyulması kamu gücü ile desteklenmiş bulunan sosyal kurallar bütünü" olarak ifade edilmektedir. Hukukun amacı, gerek bireysel, gerek toplumsal çıkar çatışmalarını gidermek ve bunları dengeli bir hale getirmek suretiyle, toplumun düzenini sağlamaktır (Gözübüyük, 2014). Bu ilişkilerin uyum halinde devamı topluluk hayatı bakımından büyük önem taşımaktadır (Güriz, 2013); çünkü toplum insan için doğal olduğu kadar zorunlu bir çevre niteliği de taşır (Başgil, 1950). Gerçekte kurallar hem kişilerin hayatını düzene koymak hem de daha güvenli ve huzurlu bir hayat sürebilmelerini sağlamak için gereklidir (Soyupek, Akgül ve İpek, 2015). Belirtilen düzen, her şeyin belli bir sırayla, belli bir amaca göre, kendine ayrılmış uygun yerde bulunmasına ve doğru biçimde işlemesine karşılık gelmektedir (Aybay ve Aybay, 2012). İnsan hukuk olmaksızın varlığını koruyamaz, devam ettiremez ve diğer insanlarla birlikte hukuksuz yaşayamaz (Çağıl, 1961). Düzenin bulunmadığı toplumlarda özgürlükten söz etmek mümkün değildir. Hukuk kurduğu

düzen aracılığıyla sınırlı fakat sürekli bir özgürlük sağlamaktadır (Atay, 2013). İnsanın sosyal yaşamını düzenleyen her türlü etkinlik hukukun düzenleme alanına girmiştir (Akın, 2004).

Hukuk düzenin iyi bir şekilde işleyebilmesi için kişilerin toplumsal yaşamın gereği olarak hem sahip oldukları hak ve özgürlüklerin hem de üstlendikleri ödev ve sorumlulukların bilincine sahip olmaları beklenmektedir (Karaman Kepenekci ve Taşkın, 2017). Böyle bir bilinçlenme ise eğitimle sağlanabilir. Toplumsal bütünlüğün ve kalkınmanın önkoşulu olarak görülen eğitimin temel insan hakkı olduğu gerçeği yasal metinlerle güvence altına alınmıştır (Okutan, 2011). İnsanın insan olabilmesi eğitimle gerçekleşmektedir (Yücel, 2011).

Sosyal bilgiler eğitimi sosyal ve beşeri bilimlerin tümünü içerek şekilde verilmelidir (Barr, Barth ve Shermis, 2013). Sosyal bilgiler eğitiminin kapsamında yer alan hukuk eğitimiyle bireylerin hak ve özgürlüklerini bilmesi, kullanması, koruması ve geliştirmesi ve bu doğrultuda demokrasiyi anlayarak yaşam biçimine dönüştürmesi amaçlanmaktadır (Gözütok, 2004; Karaman Kepenekci, 2008). Bu bağlamda düşünüldüğünde, sosyal hayatı düzenleyen hukukun ilke ve kavramlarını öğrenme ve anlama önem kazanmaktadır (Bilgili, 2013). Demokrasiler ancak ona inanma bilincine ulaşmış bireyler aracılığıyla kurulup sürdürülebildiği için (Gündüz ve Gündüz, 2002) sosyal bilgiler eğitiminde etkin, üretken ve demokratik yurttaşlar yetiştirilmeli ve hukuk kurumuna karşı olumlu tutum geliştirilmelidir (Aktekin, 2016).

Eğitim (bilimleri) fakültelerinin sosyal bilgiler eğitimi lisans programında sözü edilen amaç büyük oranda "Temel Hukuk", "İnsan Hakları ve Demokrasi" ve "Vatandaşlık Bilgisi" dersleriyle sağlanmaktadır (Barth, 1991; Savage and Armstrong, 2004; Mentiş Taş, 2004; Demircioğlu, 2006; Öztürk, 2006; Yazıcı ve Erdilmen, 2011; Oğuz, 2013; Karaman Kepenekci, 2008; Poatob, 2015). Bu çalışmayı diğerlerinden farklı kılan sosyal bilgiler öğretiminin temel amaçların başında gelen insan hakları ve vatandaşlık eğitiminin sağlanmasına hizmet eden hukuk eğitiminin program boyutunun öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Sosyal bilgiler lisans programında "hukuk" eğitiminin yeterli ve doğru bir şekilde yapılmaması durumunda, bu eğitimi alan öğretmen adaylarının mesleğe başladıklarında yetiştirecekleri öğrencilerin hukuk öğretiminde de zincirleme olarak sorunların yaşanması kaçınılmaz olabilecektir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk eğitimiyle hedeflenen amaçlara ne düzeyde ulaşıldığını ortaya koymanın yollarından biri de onların lisans programındaki hukuk eğitiminin etkililiğinin amaç, içerik, yöntem ve değerlendirme boyutlarında sorgulanmasıdır. Böylece aldıkları hukuk eğitiminin olumlu ve olumsuz yönleri gerçekçi bir biçimde ortaya konmuş olacaktır. Bu çalışmanın problemi sosyal bilgiler öğretmen adaylarının lisans programlarında aldıkları hukukla ilgili derslerin etkililiğine ilişkin görüşlerinin neler olduğudur.

2. Amaç

Bu çalışmanın amacı, sosyal bilgiler eğitimi alanında lisans öğrenimi gören öğrencilerin görüş ve önerileri doğrultusunda bu programda verilen hukukla ilgili derslerin "amaç", "içerik", "yöntem" ve "değerlendirme" boyutlarındaki etkililiğini ortaya koymaktır.

Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Sosyal bilgiler eğitimi lisans programında öğrenim gören öğrencilerin;

1. Bu programda aldıkları dersler dışında kendilerini hukuk alanında yetiştirme yolları nelerdir?
2. Bu programda aldıkları hukukla ilgili derslerin amacına ilişkin görüş ve önerileri nelerdir?
3. Bu programda aldıkları hukukla ilgili derslerin içeriğine ilişkin görüş ve önerileri nelerdir?
4. Bu programda aldıkları hukukla ilgili derslerinde kullanılan öğretim yöntemlerine ilişkin görüş ve önerileri nelerdir?
5. Bu programda aldıkları hukukla ilgili derslerde kullanılan değerlendirme uygulamalarına ilişkin görüş ve önerileri nelerdir?

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Modeli

Tarama modelinde olan araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, öncelikli olarak nitel verilerin (kelimeler, resimler, imgeler gibi sayısal olamayan veriler) toplanmasına dayalı ampirik araştırma yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Denzin ve Lincoln, 2000; Christensen, Burke Johnson ve Turner, 2015). Yıldırım ve Şimşek'e göre (2016) nitel araştırma, gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır. Kuş'a göre (2007) nitel araştırmalarda derine gidilerek, yüzeyin altındakini çıkarmak temeldir.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ve Gazi Üniversiteleri'nde (Ankara, Türkiye) "Sosyal Bilgiler Eğitimi" lisans programının 4. sınıf 2. döneminde öğrenim gören toplam 121 öğrenci oluşturmuştur. Lisans programındaki tüm hukuk derslerinin alınmış olmasından emin olmak için katılımcıların son sınıfın son dönemine devam ediyor olmaları istenmiştir. Çalışma grubunu oluşturan katılımcılara ait kişisel bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların kişisel değişkenlere göre dağılımı

Değişkenler		Ankara	Gazi	Toplam
Cinsiyet	Erkek	27	30	57
	Kadın	27	37	64
	20	3	-	3
	21	13	14	27
	22	21	23	44
	23	9	18	27
Yaş	24	4	7	11
	25	2	4	6
	26	1	-	1
	27	1	-	1
	28	-	1	1
	Toplam	54	67	121

Tablo 1'e göre katılımcıların göre 57'si erkek ve 64'ü ise kadındır. Katılımcıların çoğunluğunun yaşının 21-23 arasında (n=98) olduğu görülmektedir.

3.3. Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından araştırmanın amacına uygun bir biçimde hazırlanan ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüş formu geliştirilmiştir. Görüş formu iki bölümden oluşmaktadır. Formun ilk bölümünde katılımcılara ilişkin kişisel bilgilerle ilgili sorular; ikinci bölümde ise katılımcıların sosyal bilgiler eğitimi lisans programı kapsamında verilen hukuk eğitimine ilişkin genel bilgiler ile hukuk eğitiminin amacına, içeriğine, yöntemine ve değerlendirilmesine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan sorular yer almıştır. Araştırmada geçerlik ve güvenilirlik artırıcı çalışmalar kapsamında ayrıntılı betimleme, amaçlı örnekleme, uzman incelemesi, teyit edilebilirlik stratejilerine başvurulmuştur (Lincoln ve Guba, 1985; Merriam, 2009; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu doğrultuda çalışmanın katılımcıları sosyal bilgiler eğitimi lisans programına devam eden ve bu program süresince hukukla ilgili tüm dersleri alan son sınıf öğrencilerinden seçilmiştir. Veri toplama aracındaki soruların kapsam

geçerliğini sorgulamak için uzman görüşüne (bir alan, bir eğitim programı ve iki dil uzmanı) başvurulmuştur. Ayrıca verilerin araştırmacılar tarafından toplanması da geçerliği sağlamaya yönelik alınan önlemler arasındadır. Uzmanlardan gelen dönütler doğrultusunda görüş formu tekrar yapılandırılmıştır. Bunun yanı sıra görüş formu uygulanmadan önce iki öğretmen adayının da fikirleri alınmış ve forma son şekli verilmiştir. Katılımcılardan bir ders saati içinde görüş formundaki sorulara yazılı olarak cevap vermeleri istenmiştir. Katılımcılara görüş formunu doldurmaları için gerekli kırtasiye desteği araştırmacılar tarafından sağlanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde "betimsel analiz" kullanılmıştır (Karakaya, 2014; Büyüköztürk vd., 2016). Bu yaklaşımda elde edilen veriler, daha önceden belirlenen kategori ve alt kategorilere göre özetlenir ve yorumlanır. Bu çalışmada ana kategoriler "amaç", "içerik", "yöntem" ve "değerlendirme" olarak; alt kategoriler ise "mevcut durum" ve "öneriler" olarak belirlenmiştir. Betimsel analizde, görüşülen veya gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu çalışmada da katılımcıların görüşleri onların kendi cümlelerinden örnekler verilerek sunulmuştur. Katılımcıların görüşlerinden yapılan alıntılar yanında bulunan kodlamalardaki ilk harf üniversiteyi (A: Ankara Üniversitesi; G: Gazi Üniversitesi), ikinci harf cinsiyeti (K: Kadın; E: Erkek) ve numara ise katılımcının sırasını göstermektedir. Katılımcılar her bir kategoriye ilişkin birden fazla görüş bildirmiştir. Bu yüzden bazen görüş sayısı katılımcı sayısından fazla çıkmıştır. Katılımcıların görüşlerinin sunumunda frekans ve yüzde değerlerinden yararlanılmıştır.

Verilerin analizi araştırmacılar tarafından birlikte yapılmıştır. Çalışmada betimsel analize esas olan kodlamaların güvenilirliğini hesaplamak için görüş formundaki birinci soruya katılımcıların verdiği cevapların, diğer bir deyişle aynı veri setinin %13.6'sının farklı bir alan uzmanı tarafından tekrar kodlanması istenmiştir (Glesne, 2012). Bunun sonucu olarak Miles ve Huberman'ın (1994) ortaya koyduğu formüle göre bir güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Bu oran %92,7 olarak saptanmıştır. Bu tür araştırmalarda kodlayıcılar arasında en az %70 düzeyinde bir güvenilirlik yüzdesine ulaşılması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada bu oranın çok üstüne çıktığı için verilerin güvenilir bir biçimde analiz edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

4. Bulgular

Sosyal bilgiler eğitimi lisans programı kapsamında verilen hukuk eğitiminin etkililiğine ilişkin katılımcıların "amaç", "içerik", "yöntem" ve "değerlendirme" boyutlarındaki görüş ve önerileri aşağıda verilmiştir.

Çalışmada katılımcıların yukarıda belirtilen boyutlardaki görüş ve önerilerinden önce sosyal bilgiler eğitimi lisans programındayken "hukuk eğitimi ile ilgili alındıkları derslere", "dersler dışında başka yollarla kendilerini hukuk konusunda yetiştirme durumlarına" ve "ders kitabı dışında hukukla ilgili bir kitap okuma durumlarına" ilişkin genel olarak görüşleri alınmıştır. Katılımcıların lisans programında yer alan ve hukuk eğitimi ile ilgili olduklarını düşündükleri üç derse ilişkin görüşleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların hukuk eğitimi ile ilgili derslere ilişkin görüşlerinin dağılımı

Üniversite	Ders 1 Temel Hukuk	Ders 2 Vatandaşlık Bilgisi	Ders 3 İnsan Hakları ve Demokrasi
Ankara	38	25	18
Gazi	38	39	27
Toplam	76	64	45

Tablo 2 incelendiğinde her iki üniversitedeki öğretmen adayları hukuk eğitimine katkı açısından birinci ders olarak “Temel Hukuk”u (n=76); ikinci ders olarak “Vatandaşlık Bilgisi”ni (n=64) ve üçüncü ders olarak “İnsan Hakları ve Demokrasi”yi (n=45) belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının bu sıralamanın dışında “Siyaset Bilimine Giriş” dersini de hukukla ilgili dersler kapsamında sıklıkla belirttikleri görülmüştür.

Katılımcılardan lisans eğitimi süresince hukukla ilgili aldıkları dersler dışında başka yollarla kendilerini hukuk konusunda yetiştirme durumlarına ilişkin görüşleri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların başka yollarla kendilerini hukuk konusunda yetiştirme durumları

Üniversite	Evet	Hayır
Ankara	19	35
Gazi	14	53
Toplam	33	88

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun (n=88) hukukla ilgili aldıkları dersler dışında kendilerini hukuk konusunda yetiştirmeye çalışmadıklarını belirttikleri görülmüştür. Kendilerini hukuk konusunda yetiştirmeye çalıştığını belirten katılımcıların bu duruma ilişkin görüşlerine aşağıdaki cümleleri örnek olarak verilebilir:

- *İnternet üzerinden çeşitli hukuk web sitelerinden bilgiler okuyarak, arkadaşlarla insan hakları üzerine bilgi alışverişi yaparak, televizyonda konuk olan çeşitli bilirkişileri dinleyerek kendimi hukuk konusunda geliştirmeye çalışıyorum.* (A,E,1)
- *Başka kaynaklardan ve hukuk eğitimi alan kişilerden bilgi sahibi olmaya çalışıyorum.* (G,K,67).

Katılımcılardan lisans eğitimi süresince hukukla ilgili ders kitabı dışında başka bir kitap okuma durumlarına ilişkin görüşleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların hukukla ilgili kitap okuma durumları

Üniversite	Evet	Hayır
Ankara	10	44
Gazi	8	59
Toplam	18	103

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun ders kitabı dışında herhangi bir kitap okumadığı (n=103) görülmektedir. Bu duruma neden olarak “Özel ilgi alanının olmaması” (n=4), “Ders içeriğinin yoğunluğu” (n=1), “Ders hocasının herhangi bir öneride bulunmaması” (n=1) gibi gerekçeleri göstermişlerdir. Ders kitabı dışında herhangi bir hukuk kitabı okuduğunu belirten katılımcılar “*Tembellik Hakkı-Paul Lafargue*” (n=1), “*21. yüzyılda Prens: Devlet ve Siyaset Yönetimi-Ümit Özdağ*” (n=2), “*KPSS Kitapları*” (n=2), “*Açık Öğretim Fakültesi Yayınları*” (n=5), “*Dinamik Anayasa Anlayışı-Mümtaz Soysal*” (n=1), “*Santraç-Stefan Zweig*” (n=1) isimli kitapları örnek olarak vermişlerdir.

4.1. Hukuk Eğitiminin Amacına İlişkin Bulgular

Katılımcıların lisans eğitimi süresince hukukla ilgili aldıkları ders veya derslerin “amaç”larına ilişkin görüşleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların hukuk eğitiminin amacına ilişkin görüşlerinin dağılımı

Alt Kategoriler	Amaç Boyutu		
	Evet f (%)	Kısmen f (%)	Hayır f (%)
Mevcut Durumla İlgili Görüşler			
Amaçlara Ulaşma Durumu	34(28.1)	73(60.3)	14(11.69)
Öneriler			
Programda Değişiklik Yapma	87(71.9)	-	34(28.1)
Toplam	121	73	48

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların hukuk derslerinin “amaçlarının yeterliliğine/etkililiğine” ilişkin görüşlerinin “Kısmen” (n=73) alt kategorisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun aldıkları hukukla ilgili derslerin amaçlarını yeterli/etkili buldukları dikkati çekmiştir.

Hukukla ilgili derslerin belirtilen amaçlara ulaşma durumuna ilişkin katılımcıların çoğunluğunun “Kısmen” yönünde görüş bildirdiği görülmüştür (bkz. Tablo 6). Aşağıda katılımcıların bu konudaki görüşlerine örnekler sunulmuştur:

- *Yüzyesnel bir hukuk eğitimi aldık.* (A, K, 19)
- *Derslerde edindiğimiz bilgilerin günlük hayata geçirilmesinin zor olduğunu düşünüyorum.* (G, E, 61)

Katılımcılardan “Evet” yönünde görüş bildirenlere “*Hukuk konuları ile ilgili temel bir alt yapının oluşmasını sağladı.*” (A, K, 13); “Hayır” yönünde görüş bildirenlere “*Açıkçası düşünmüyorum, belki çok az bir katkısı olmuştur. Şu an KPSS’ye hazırlanıyorum. Vatandaşlık çalışırken terimlere çok yabancı kalıyorum. Kendimi sıfırdan başlamış gibi hissediyorum.*” (G, E, 87) cümleleri örnek verilebilir.

Katılımcıların çoğunluğu (n=87) hukuk ile ilgili derslerin amaçlarında değişiklikler yapılmasını önermişlerdir. Aşağıdaki örnek cümlelerden de görülebileceği gibi, bu görüşteki katılımcıların çoğunluğu (n=15) derslerin günlük yaşamla ilişkilendirilmesinin gerekliliğini ileri sürmüşlerdir.

- *Daha somut örnekler ile sınıfta öğrencilerin aktif olması sağlanabilir. Mesela sınıfa gazeteler, örnek olaylar getirilip teorik bilgiyi hayattan örneklerle anlamlandırabiliriz. Böylelikle öğrendiklerimizi daha sonra unutmamış oluruz. Ayrıca çevremizdeki olaylara bu gözle bakabiliriz.* (A, K, 36)
- *Uygulamalı dersler veya mahkeme salonlarının gezilmesi gibi etkinlikler olmalıdır.* (A, K, 46)
- *Verilen hukuk eğitiminin teorik kısmından sonra pratiğe dönebilmesi için bir hukuk kuralının öğrencilerin günlük hayatlarındaki karşılığı tartışılabilir ve böylece uygulanabilirliği sağlanabilir.* (G, K, 72)
- *Derse giren öğretmenlerin tek düze anlatımdan uzak durarak, gerçek hayattan örneklerle hukuk derslerini daha anlaşılır bir hale getirilebilir.* (G, E, 85)
- *Teorik olarak yeterli olan program, pratikte yetersiz kalmaktadır. Bunun çözümü için sosyal bilgiler öğretmen adayları TBMM’ye, Adliye Sarayları’na ya da bazı kamu kurumlarına geziye götürülebilir. Böylelikle amaca daha uygun bir şekilde ders işlenebilir.* (G, E, 102)

Katılımcıların lisans eğitimi süresince hukukla ilgili aldıkları ders veya derslerin programda yer alma amaçlarına ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların hukuk eğitiminin programda yer alma amaçlarına ilişkin görüşlerinin dağılımı

Alt Kategoriler	Amaç Boyutu		
	Programda Yer Alma Amacı	f (%)	
Mevcut Durumla İlgili Görüşler	Temel hakların ve özgürlüklerin öğrenilmesi	45(26.2)	
	Bireysel Gelişim Sağlama	İyi (bilinçli, etkin, aktif vb) bir vatandaş olmanın sağlanması	41(23.8)
		Temel düzeyde bir hukuk bilgisi tesis etmesi	38(22.1)
		Toplumsal düzenin sağlanmasına hizmet etmesi	3(1.7)
	Mesleki Gelişim Sağlama	Sosyal bilgilerin doğası (Disiplinler arası yapı/Sosyal Bilimler-Sosyal Bilgiler İlişkisi)	24(14)
		Öğrencilere hak ve sorumluluklarını öğretilmesi	12(7)
		Öğrencilere alanla ilgili kavramların öğretilmesi	9(5.2)
	Toplam		172

Katılımcılardan ilk olarak hukuk eğitimiyle ilgili aldıkları ders veya derslerin hangi amaçlarla lisans programında yer aldığını ve belirtilen amaçlara ulaşma durumunu belirtmeleri istenmiştir. Tablo 6'ya göre katılımcıların hukuk eğitimi ile ilgili derslerin lisans programında yer alma amaçlarına ilişkin görüşleri “bireysel gelişim sağlama” ve “mesleki gelişim sağlama” olmak üzere iki alt kategoride toplanmıştır. Katılımcılar bireysel gelişimi sağlama amacı kapsamında en çok bir vatandaş olarak “temel hakların ve özgürlüklerin öğrenilmesi”ni (n=45); mesleki gelişimi sağlama amacı kapsamında ise en çok “sosyal bilgilerin doğası”ni (n=24) ileri sürmüşleridir.

Katılımcıların hukuk eğitimi ile ilgili derslerin programda yer alma amaçlarına ilişkin görüşlerine aşağıdaki cümleleri örnek olarak verilebilir:

- *Temel hukuk dersi ile birlikte hukuk alanına giriş yapılmıştır. Temel hukuk bilgilerinin öğretilmesinin ardından insan hakları alanıyla devam edilerek temel hak ve özgürlüklerimizin farkına varmamız ve bu konuda bilgilenmemiz amaçlanmıştır. İleride öğrencilere anlatacağım vatandaşlık konularının öğretilmesi amaçlanmıştır.* (A, E, 5)
- *Eğitim aldığımız bölümün disiplinleri içinde hukuk da yer almaktadır. Doğrudan olmasa da dolaylı olarak meslek hayatımızda hukuk eğitimini sık sık kullanacağız.* (G, K, 83)
- *Sosyal bilgiler disiplinler arası bir alandır ve uygulanan öğretim programlarında hukuk eğitimiyle alakalı dersler bu amaca hizmet etmek için konulmuştur. İyi bir vatandaş yetiştirme amacını güden hukuk dersleri bunu öğrencilere kazandırmayı amaçlar.* (G, E, 102)

4.2. Hukuk Eğitiminin İçeriğine İlişkin Bulgular

Katılımcıların lisans eğitimi süresince hukukla ilgili aldıkları ders veya derslerin “içeriğine” ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların hukuk eğitiminin içeriğine ilişkin görüşlerinin dağılımı

Alt Kategoriler		İçerik Boyutu		
		Evet f (%)	Kısmen f (%)	Hayır f (%)
Mevcut	Dersin İçeriğinin			
Durumla İlgili	Yeterliliği/Etkililiği	40(33.1)	68(56.2)	13(10.7)
Görüşler	Durumu			
Öneriler	İçerikte Değişiklik Yapma	66(54.5)	-	55(45.5)
Toplam		106	68	68

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların hukuk derslerinin “içeriğinin yeterliliğine/etkililiğine” ilişkin görüşlerinin “Kısmen” (n=68) alt kategorisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların hukuk derslerinin içeriğinin kısmen düzeyinde yeterli olduğuna ilişkin görüşlerine aşağıdaki cümleleri örnek olarak verilebilir:

- *Görev alacağımız okullarda vereceğimiz eğitim için yeterli bilgiye ulaştık. Lakin öğrendiklerimize paralel bireyler yetiştirmek için gerekli donanım ve pratiğe sahip değiliz.* (A,E,27)
- *Teoriye sıkışıp kalıyoruz ve unutuyoruz. Bizce balık veriyorlar ama tutmayı öğretmiyorlar.* (G,E,66)

Katılımcıların çoğunluğu (n=66) hukuk derslerinin içeriğinde değişiklik yapılmasını önermişlerdir. Katılımcıların içerik boyutuna ilişkin önerilerine aşağıdaki cümleleri örnek olarak verilebilir:

- *İçeriğin güncel ve tarihsel olayların analizlerinin yapılmasıyla yürütülmesinin daha faydalı olacağını düşünüyorum.* (A,K,11)
- *İçerik olarak biraz yalınlaştırılıp gündelik hayattan örnekler verilebilir.* (G,K,72)

4.3. Hukuk Eğitiminde Kullanılan Yöntemlere İlişkin Bulgular

Katılımcıların lisans eğitimi süresince hukukla ilgili aldıkları ders veya derslerde kullanılan "öğretim yöntem"lerine ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların hukuk eğitiminde kullanılan öğretim yöntemlerine ilişkin görüşlerinin dağılımı

Alt Kategoriler		Yöntem Boyutu		
		Evet f (%)	Kısmen f (%)	Hayır f (%)
Mevcut	Öğretim			
Durumla İlgili	Yöntemlerinin	19(15.7)	55(45.5)	47(38.8)
Görüşler	Yeterliliği/Etkililiği Durumu			
Öneriler	Yöntemde Değişiklik Yapma	77(63.6)	-	44(36.4)
Toplam		96	55	91

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların hukuk derslerinin öğretiminde kullanılan yöntemlerin yeterliliğine/etkililiğine ilişkin görüşlerinin “Kısmen” (n=55) alt kategorisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların bu konudaki görüşlerine aşağıdaki cümleleri örnek olarak verilebilir:

- *Teorik bilgilerin belki dramatize edilmesi gerekir. Çünkü böyle görerek daha kalıcı olacaktır ve derslerde bu tür yöntemlerin kullanılması bizlerin de eğitim verirken bunları kullanmamıza katkı sağlayacaktır.* (A, E, 1)
- *Anlatım yönteminin kullanılması bir süre sonra dersi sıkıcı hale getirebilmektedir. Video veya görsellerin kullanılması daha verimli olabilir.* (A, K, 9)
- *Yöntem olarak genelde düz anlatım seçildiği için bilgiler havada kalıyor. Kalıcılığı göz ardı ediliyor.* (G, K, 84)

Hukuk derslerinde kullanılan yöntemleri yetersiz/etkisiz bulan, diğer bir deyişle “Hayır” cevabını veren bir katılımcı bu durumu şu cümleleriyle gerekçelendirmiştir: “*Hukuk, bilgilerin ezberlenmesini gerektiren bir alandır. Ancak bu bilgilerin unutulmaması ve iyice anlaşılabilmesi için örneklerin arttırılması, örnek olayların hukuki açıdan incelenmesi daha faydalı olacaktır.*” (A, K, 20)

Katılımcıların çoğunluğu (n=77) hukuk derslerinde kullanılan öğretim yöntemlerinde değişiklik yapılmasını önermişlerdir. Katılımcıların yöntem boyutuna ilişkin önerilerine aşağıdaki cümleleri örnek olarak verilebilir:

- *Dersler daha interaktif işlenmelidir. Video, sunum, görseller, müzayaralar ile öğrencinin dikkati ve motivasyonu yukarıda tutulabilir.* (A, K, 9)
- *Örnek olayların yanında mahkemelere gezi bile düzenlenebilir. Alan çalışması yapılabilir.* (A, K, 19)
- *Özel öğretim yöntemleri derslerinde, bu konuların daha etkili öğretiminde kullanılacak yöntem-teknipler öğrencilere kazandırılmalıdır.* (A, E, 43)
- *Bize, bu derslerdeki bilgileri bizim öğrencilere nasıl aktaracağımızı gösteren yöntemler kullanılarak dersler işlenmelidir.* (G, K, 77)
- *Kuru bir bilgiden ziyade öğrenciyi daha aktif hale getirilerek yapılabilir. Örneğin bir mahkeme salonuna götürülüp insan hakları gibi konulardaki davalar gözlemlenebilir.* (G, E, 89)
- *Güncel hayatla bağdaştırılmalı. Düz anlatım yerine öğrencinin ilgisini çekecek şekilde anlatılmalıdır.* (G, K, 96)

4.4. Hukuk Eğitiminin Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Katılımcıların lisans eğitimi süresince hukukla ilgili aldıkları ders veya derslerin sonundaki “değerlendirme” uygulamalarına ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların hukuk eğitiminde kullanılan değerlendirme uygulamalarına ilişkin görüşlerinin dağılımı

Alt Kategoriler		Değerlendirme Boyutu		
		Evet f (%)	Kısmen f (%)	Hayır f (%)
Mevcut Durumla İlgili Görüşler	Değerlendirme			
	Uygulamalarının Yeterliliği/Etkililiği Durumu	53(43.8)	35(28.9)	33(27.3)
Öneriler	Değerlendirmede Değişiklik Yapma	57(47.1)	-	64(52.9)
Toplam		110	35	97

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların hukuk derslerinin sonunda kullanılan “değerlendirme uygulamalarının yeterliliğine/etkililiğine” ilişkin görüşlerinin “Evet” (n=53) alt kategorisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların hukuk derslerinin sonunda kullanılan değerlendirme uygulamalarının yeterli olduğuna ilişkin görüşlerine aşağıdaki cümleleri örnek olarak verilebilir:

- *Bence yeterli. Çünkü hem rapor hazırladık hem sunum yapıp çalışmalarımızı arkadaşlarımızla paylaştık hem de kaynak kitaplarımızı okuduk. Sonuçta da bir yazılı sınava girdik. Gayet yeterli.* (A,K,13)
- *Yeterli olduğunu düşünüyorum. Sınavlarda tek bir soru tipinden ziyade açık uçlu, test vb. soru tarzlarına yer veriliyor. Sunu yapılmasını çok gereksiz görüyorum. Dersi veren öğretim elemanının dersi bizizat kendisinin anlatması gerektiği kanaatindeyim.* (A,E,43)
- *Yeterlidir. Çünkü hukuk alanı bizler için genel hatlarıyla öğrenmek zorunda olduğumuz bir kısımdır. Bu yüzden yapılan değerlendirmeleri uygun buluyorum.* (G,K,81)

Değerlendirme uygulamalarını “Kısmen” yeterli/etkili bulan katılımcıların görüşlerine “Yaptığımız sunularda kendimizin ve arkadaşlarımızın bizi değerlendirmesinin olması güzeldi. Fakat sınavlar sonuç odaklıdır. Daba fazla süreç odaklı bir değerlendirme olabilir.” (A,K,17) cümlesi; yeterli/etki bulmayan katılımcıların görüşlerine ise “Tamamen bilgiyi ölçme amaçlı ve her şeyiyle teoride kalan her geçen gün unutulmuş bir değerlendirme” (G,E,85) cümlesi ile “KPSS’de çoktan seçmeli sorularla karşılaşacağımız için çoktan seçmeli sınavlar ile değerlendirme yapılmasının gerekli olduğunu düşünüyorum.” (G,E,59) cümlesi örnek olarak verilebilir.

Katılımcıların çoğunluğu (n=64) hukuk derslerinin sonunda kullanılan değerlendirme uygulamalarında değişiklik yapılmamasını önermişlerdir. Katılımcılardan değerlendirme boyutuna ilişkin önerilerde bulunanların görüşlerine aşağıdaki cümleleri örnek olarak verilebilir:

- *Değerlendirme için tek bir ölçüt yerine birçok ölçüt kullanılmalıdır.* (A,K,53)
- *Ölçme değerlendirme kurallarına uyulsun yeter.* (A,E,47)
- *Değerlendirme KPSS’ye dönük olsun. Sonuçta her şey KPSS’ye bağlı. Sen ne kadar iyi eğitim versen de KPSS’de atanamadığın sürece boşa gider.* (G,E,114)

5. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmada sosyal bilgiler eğitimi lisans programında verilen hukukla ilgili derslerin “amaç”, “içerik”, “yöntem” ve “değerlendirme” boyutlarında etkililiği incelenmiştir. Katılımcıların bu derslerin "amaç" ve "içerik" boyutlarına ilişkin daha fazla; "yöntem" ve "değerlendirme" boyutlarına ilişkin ise daha sınırlı görüş bildirdikleri dikkati çekmiştir.

Katılımcılar sosyal bilgiler lisans programındaki hukuk eğitimi ile ilgili dersleri literatürle (Yazıcı ve Erdilmen, 2011) de tutarlı olarak “Temel Hukuk”, “Vatandaşlık Bilgisi” ve “İnsan Hakları ve Demokrasi” olarak sıralamışlardır. Katılımcıların çoğunluğunun lisans programında aldıkları dersler dışında kendilerini başka yollarla hukuk konusunda geliştirme ihtiyacı hissetmediği ortaya çıkmıştır. Bu durumun oluşmasında sosyal bilgiler eğitimi lisans programında yer alan tarih ve coğrafya derslerinin oransal olarak daha fazla yer almasının veya öğrencilerin hukuk alanına yeterince ilgi duymamasının etkili olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca katılımcıların neredeyse tamamına yakınının ders kitabı/kitapları dışında hukukla ilgili herhangi bir kitap okumamaları da bu bulguyu destekler niteliktedir.

Katılımcıların çoğunluğunun sosyal bilgiler eğitimi lisans programında yer alan hukukla ilgili dersleri “amaç”, “içerik” ve “yöntem” boyutlarında genel olarak "kısmen" yeterli/etkili buldukları ve bu doğrultuda söz konusu boyutların geliştirilmesine yönelik çeşitli öneriler sundukları görülmüştür. Ancak, Mentiş Taş’ın (2004) sosyal bilgiler öğretmenliği eğitim programında oluşturulan standartların (amaç, içerik, öğrenme ve öğretme süreçleri, değerlendirme, mesleki gelişim ve işbirliği) uygunluğuna ilişkin öğretim elemanı, öğretmen adayı ve öğretmen görüşlerine başvurduğu çalışmada, öğretmen adaylarının belirlenen standartların tamamını uygun buldukları ortaya çıkmıştır. Bu durum araştırma sonuçlarıyla kısmen

örtüşmektedir ve sosyal bilgiler eğitimi lisans programında yer alan hukuk dışındaki derslerin yeterliğinin/etkililiğinin daha yüksek olduğunu düşündürmektedir. Bu çalışmada katılımcıların çoğunluğu sadece “değerlendirme” boyutunda gerçekleştirilen uygulamaların yeterli/etkili olduğu ve bu haliyle devam edebileceği yönünde görüş belirtmişlerdir.

Katılımcılara göre kendilerine verilen hukuk eğitimini amacı hem "bireysel" hem de "mesleki" gelişimi sağlamaktır. Bilindiği üzere hukuk toplumsal yaşam içinde insanların birbirlerine karşı olan davranış ve ilişkilerini düzenlemektedir (Aral, 2010). Temel hakların ve özgürlüklerin öğrenilmesi bireysel gelişim kapsamında ön plana çıkan görüş olmuştur. Nitekim Oğuz'a (2013) göre de hukuk alanındaki çalışmaların topluma mal olabilmesi için bireylerin hakları ve sorumlulukları hakkında bilgilendirilmeleri gereklidir. Ayrıca etkili vatandaşlık eğitiminin amaçlarından biri mevzuatın bilgisinin ve uygulamasının öğrenilmesini sağlamaktır (Naylor, 1981). Katılımcıların bir kısmı hukuk derslerinde edindikleri bilgilerin öğretmenlik alan bilgisinin bir gereği olduğunu ve bu doğrultuda mesleki gelişimlerine katkı sağlaması gerektiğini düşünmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adayları ve öğretmenlerinin hukuk da dahil sosyal bilgilerin alt alanlarındaki bilgileri özümseyerek öğrenci düzeyine indirgemeleri beklenmektedir (Güven, 2005). İleride sosyal bilimci olacak tüm sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dünyayı bir sosyal bilimcinin gözünden görüp anlamaları, sorular sormaları ve sosyal bilimlerin analitik araçlarını ve kavramlarını kullanmaları gerekir (Barr, Barth ve Shermis, 2013). Bu çalışmada katılımcıların da en çok vurguladıkları bir diğer husus, hukukla ilgili derslerin günlük yaşamla mutlaka ilişkilendirilmesi gerektiğidir. Derslerde öğrenilen bilgilerin kalıcılığını sağlamak üzere örnek olayların kullanılmasına ve sınıf dışı gezilerin (TBMM'ne, mahkeme salonuna vb.) düzenlenmesinin gerekliliğine (Sunal ve Haas, 2011) işaret etmişlerdir. Yazıcı ve Erdilmen'e (2011) göre de sosyal bilgilerin kazanımlarının ve dolayısıyla hukuk biliminin öngördüğü kazanımların sağlanabilmesi için güncel yaşamdan örneklerin sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerle pekiştirilmesi gerekmektedir. Özellikle öğretmen adaylarının, eklektik ve entegre yapısıyla sosyal bilgiler dersi kapsamında gerçekleştirilecek okul dışı öğrenmelerin öğrencilere eşsiz deneyimler sunduğunu kavramaları önem taşımaktadır (Şimşek ve Kaymakçı, 2015; İnan, 2014). Katılımcıların hukukla ilgili derslerin içeriğinin etkililiğine ilişkin görüşlerinde de benzer bir durumun tekrar vurgulandığı göze çarpmıştır. Katılımcılar hukuk konusunda edindikleri bilgileri ileride öğretmen olduklarında, öğrenme ve öğretme süreçlerine aktarırken sorunlar yaşayabilecekleri yönündeki endişelerini dile getirmişler ve bu durumun aşılması için öncelikli olarak ilgili derslerin içeriklerinin bilgi düzeyinden çıkarılarak, güncel olaylarla (kadın cinayetleri gibi) zenginleştirilmesini önermişlerdir. Devci ve Çengelci'ye (2008) göre de sosyal bilgiler dersinin hak ve sorumluluklarını bilen, eleştirel düşünme gücü gelişmiş, etkili vatandaşlar yetiştirme amaçlarına ulaşabilmesi için güncel (Gedik Demirkaya, 2008; Memişoğlu ve Güçin, 2017) konu ve olayların bu ders ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Hukuk eğitimi, öğrencilerin hukuk sisteminin nasıl işlediğini daha iyi anlamalarına yardımcı olmanın yanı sıra onların mevzuatın gerekliliğine ve önemine ilişkin olumlu bir tutuma sahip olmalarına da çalışmalıdır (Savage ve Armstrong, 2004). Bu noktada vatandaşlık eğitiminin sadece mevzuatın öngördüğü kurallara uymayı sağlamayı mı yoksa bu mevzuatı etkilemeye mi içerdiğine de karar verilmelidir (Doğanay, Çuhadar ve Sarı, 2007). Herkesin toplumda huzurlu bir yaşam sürebilmesi için, toplumsal kuralları ve kuralların doğurduğu hak ve sorumlulukları öğrenmeye muhtaç olduğu gerçeği unutulmamalıdır (Yeşil, 2002). Katılımcılar ayrıca içeriğin yoğunluğunun veya kapsamının azaltılması, ders saati ve sayısının artırılması, seçmeli hukuk derslerinin olması, içeriğin ortaokul öğretim programıyla ilişkilendirilmesi gibi öneriler de getirmişlerdir.

Katılımcıların çoğunluğu hukukla ilgili derslerin yöntemi ile ilgili olarak derslerde sıklıkla düz anlatım yönteminin kullanıldığını, bu durumun dersleri sıkıcı, monoton, verimsiz hale getirdiğini ve edinilen bilgilerin kalıcılığını azalttığını belirtmişlerdir. Bu sorunun aşılması için hukuk derslerini yapılandırırken düz anlatım yönteminin kullanılma oranının azaltılmasını, aktif öğrenmeyi (Açıkgöz, 2014) ve katılımı sağlayacak yöntemlerle derslerin işlenmesini önermişlerdir. Hukukla ilgili tüm derslerde geçen kavramların öğreniminde öğrencilerin aktif katılımının

sağlanması önem taşımaktadır (Sunal ve Haas, 2011). Aktif katılımı sağlayacak farklı öğretim yöntem ve tekniklerine drama, rol oynama, geziler düzenleme, alan araştırmaları yapma, örnek olay incelemesi yapma, gazete ve video gibi görseller kullanma, hakim, avukat gibi uzman kişilerin konuk olduğu seminer veya konferanslar düzenleme vb. örnek olarak verilebilir (Banks ve Clegg, 1990; Karaman Kepenekci 2000; Sunal ve Haas, 2011; Yılmaz, 2013). Katılımcılar, hukuk derslerinde aktif katılım yöntemlerinin uygulanmasının yanında bu yöntemlerin öğrenilmesinin de sağlanabilmesi için özel öğretim yöntemleri dersinden azami şekilde yararlanılmasının gerekliliğine (Yazıcı ve Erdilmen, 2011) işaret etmişlerdir. Ayrıca çok yönlü düşünmeye yönlendirilerek ve öğrenilenlerin günlük yaşama aktarılması sağlanarak öğrencilerde hukukla ilgili kalıcı öğrenme gerçekleşebilir (Aydın ve Oturak Eyecisoy, 2014). Buna ek olarak sınıf ortamları öğretmenler tarafından olumlu vatandaşlık tutumlarının geliştirildiği yerlere dönüştürülebilir (Patrick ve Hoge, 1991).

Yukarıda da belirtildiği gibi katılımcıların yarısından fazlası hukuk derslerinin sonunda kullanılan değerlendirme uygulamalarını yeterli/etkili bulmuşlar ve değerlendirme boyutuna ilişkin sınırlı sayıda öneri sunmuşlardır. Getirilen öneriler ise daha çok değerlendirmelerin sonuç değil, süreç odaklı olması, sınavlar gibi geleneksel değerlendirme araçlarına ek olarak performans, proje, sunu değerlendirme gibi alternatif araçların eklenmesi yönündedir. Ayrıca hukuk dersleriyle ilgili ölçme araçları hazırlanırken kapsam geçerliğine dikkat edilmesinin gerektiğini ifade etmişlerdir. Akhan'ın (2015) çalışmasında da benzer şekilde öğretmen adaylarının aldıkları eğitimin sonundaki değerlendirme sistemlerinin daha işlevsel şekilde düzenlenmesini bekledikleri tespit edilmiştir.

Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının lisans programında aldıkları hukuk ile ilgili derslerin “amaç”, “içerik”, “yöntem” ve “değerlendirme” boyutlarında genel olarak etkililiğine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Sonuç olarak hukuk derslerinin incelenen boyutlar açısından kısmen etkili olduğu; geliştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi gereken yönlerinin bulunduğu söylenebilir. Bundan sonraki araştırmalarda sosyal bilgiler lisans programında bulunan hukuk derslerinin ayrı ayrı ve belirtilen boyutların her biri açısından derinlemesine incelenmesinin gerekliliği önerilebilir. Ayrıca katılımcıların “amaç”, “içerik” ve “yöntem” boyutlarında hukuk eğitimi için yeni düzenlemelerin yapılmasını önerirken; “değerlendirme” boyutunda fazlaca bir değişim istememelerinin nedenleri araştırılabilir. Hâlihazırda sosyal bilgiler öğretmeni olarak çalışanların, okullarında sosyal bilgiler dersleri kapsamında verdikleri hukuk eğitiminin etkililiğine görüşlerini ve lisans programlarında aldıkları hukuk derslerinin mevcut okullarında verdikleri derslere etkilerini ortaya koyan araştırmalar yapılabilir.

Kaynaklar

- Açıkgöz, K. Ü. (2014). *Aktif öğrenme*. İzmir: Biliş.
- Akhan, N. E. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler lisans programı üzerine düşünceleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 32, 267-289.
- Akın, E. (2004). *Hukukun Temel Kavramları*. İstanbul: Kazancı Kitap.
- Aktekin, S. (2016). Sosyal bilgiler ve siyaset bilimi. D. Dilek (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitimi* (179-191). Ankara: Pegem Akademi.
- Aral, V. (2010). *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*. İstanbul: On iki levha Yayıncılık.
- Ata, B. (2009). ‘Sosyal bilgiler ünitesi’ kavramı üzerine bazı düşünceler. R. Turan, A. M. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1* (25-42). Ankara: Pegem Akademi.
- Atay, E. E. (2013). *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aybay, A. ve Aybay, R. (2012). *Hukuka Giriş*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, M. ve Oturak Eyecisoy, H. (2014). Sosyal bilgiler eğitiminde öğrenme alanları. S. İnan (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitimi Giriş: Kavramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler* (37-46). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Banks, J. A. and Clegg, A. A. (1990). *Teaching Strategies for The Social Studies: Inquiry, Valuing And Decision-Making*. New York: Longman.
- Barr, R., Barth, J. L. ve Shermis, S. S. (2013). *Sosyal Bilgilerin Doğası*. (N. E. Akhan, E. Ay, C. C. Yeşilbursa, O. Sabancı ve A. Altıkulaç, Çev.). C. Dönmez (Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

- Barth, J. L. (1991). *Elementary and junior high/middle school social studies curriculum, activities and materials* (Third edition). Lanham: University Press of America, Inc.
- Başgil, A. F. (1950). Devlet nizamı ve hukuk: Devletle hukuk arasındaki münasebet üzerinde bir izah denemesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 6(1-2), 3-28.
- Bilge, N. (2007). *Hukuk başlangıcı: Hukukun Temel Kavram ve Kurumları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Bilgili, A. S. (2013). Sosyal Bilgiler Programlarında Sosyal Bilimlerin Yeri. A. S. Bilgili (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (149-159) (Altıncı baskı). Ankara: Pegem A.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Christensen, L. B., Burke Johnson, R. and Turner, L. A. (2015). Nitel ve karma yöntem araştırmaları M. Sever (Çev.) *Research Methods Design and Analysis*. A. Aypay (Çev. Ed.) içinde (400-433). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çağıl, O. M. (1961). *Hukuk Başlangıcı Dersleri*. İstanbul: Nazir Akbasan Matbaası.
- Çatak, M. (2016). Sosyal bilgiler programlarının tarihi gelişimi. S. Şimşek (Ed.). *Sosyal Bilgiler Ve Sınıf Öğretmenleri İçin Sosyal Bilgiler Öğretimi* (1-26). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. H. (2006). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilimler hakkındaki görüşleri. *Bilgi*, 36, 113-124.
- Denzin, N. K. and Lincoln, Y. S. (Eds). (2000). Introduction: the discipline and practice of qualitative reserach. *Handbook of Qualitative Research* (1-28). Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Deveci, H. ve Çengelci, T. (2008). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarından medya okuryazarlığına bir bakış. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(11), 25-43.
- Doğanay, A., Çuhadar, A. ve Sarı, M. (2007). Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerine çeşitli etmenlerin etkisinin demokratik vatandaşlık eğitimi bağlamında incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 13(50), 213-246.
- Gedik Demirkaya, H. (2008). Sosyal bilgiler ders kitaplarında güncel konular. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1), 117-134
- Glesne, C. (2012). *Nitel Araştırmaya Giriş* (Çev. Ed: A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gözübüyük, A. Ş. (2014). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözütok, D. (2004). Hukuk ilintili yurttaşlık eğitimi. *Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantısı* (9-11 Ocak 2003; 50-56). Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- Gündüz, M. ve Gündüz, F. (2002). *Yurttaşlık Bilinci*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güriz, A. (2013). *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güven, İ. (2005). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin mesleki gelişim ve yeterlilikleri. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 5(60), 40-45.
- İnan, S. (2014). Sosyal bilgiler eğitimi: Nedir, Ne zaman ve Neden? . S. İnan (Ed.). *Sosyal bilgiler Eğitime Giriş: Kavramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler* (1-21). Ankara: Anı.
- Kabapınar, Y. (2012). *Kuramdan Uygulamaya Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Karakaya, İ. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıoğen (Ed). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (55-84). Ankara: Anı.
- Karaman Kepenekci, Y. (2000) *İnsan Hakları Eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karaman Kepenekci, Y. (2008) *Eğitimciler İçin İnsan Hakları ve Vatandaşlık*. Ankara: Ekinoks.
- Karaman Kepenekci, Y. ve Taşkın, P. (2017). *Eğitim Hukuku*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kuş, E. (2007). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri: Nicel Mi? Nitel mi?* Ankara: Anı Yayıncılık.
- Leming, Robert S., and James Downey, Eds. (1995). *Resources for Law-Related Education*. Bloomington, IN: ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education and the American Bar Association. ED 388 534.
- Lincoln, Y. S. and Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. California: SAGE.
- Memişoğlu, H. ve Güçin, G. (2017). Current issues teaching according to the opinions of social studies teachers. [Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre güncel konuların öğretimi.] *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(4), 1274-1295.
- Mentiş Taş, A. (2004). Sosyal bilgiler öğretmenliği eğitimi program standartlarının belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 28-54.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research : A guide to design and implementation*. Danvers, MA: John Wiley & Sons, Inc.

- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book* (Second Edition). Thousand Oaks, California: SAGE.
- Naylor, D. T. (1981). Educating for citizenship with law-related education. *Theory into Practice*, 20(3), 194-198.
- Okutan, M. (2011). Eğitimin hukuksal temelleri. E. Karip (Ed.). *Eğitim Bilimine Giriş* (261-290). Ankara: Pegem Akademi.
- Oğuz, S. (2013). Hukuk okuryazarlığı. E. Gençtürk ve K. Karatekin (Ed.). *Sosyal Bilgiler İçin Çoklu Okuryazarlıklar* (159-177). Ankara: Pegem Akademi.
- Özmen, C. (2015). Dünyada ve ülkemizde sosyal bilgiler. C. Dönmez ve K. Yazıcı (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (3-21). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. C. Öztürk (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (21-50). Ankara: Pegem A.
- Patrick, J. J. and Hoge, J. D. (1991). Teaching government, civics and law. J. P. Shaver (Ed.). *Handbook of Research on Social Studies Teaching and Learning* (427-436). New York: Macmillan Publishing Company.
- Poatob, S. (2015). Understanding the goal of social studies: a step to the effective teaching of the subject. *Research on Humanities and Social Sciences*, 5(8), 182-193.
- Savage, T. V. and Armstrong, D. G. (2004). *Effective Teaching in Elementary Social Studies* (Fifth Edition). New Jersey: Pearson & Merrill Prentice Hall.
- Soyupek, Y., Akgül, A. ve İpek, E. (2015). *Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Global Politika ve Strateji.
- Sunal, C. S. and Haas, M. E. (2011). How do students develop citizenship in democratic and global societies? *Social Studies for The Elementary and Middle Grades (A Constructivist Approach)* (133-172). Boston, MA: Pearson Education.
- Şimşek, A. ve Kaymakçı, S. (2015). Okul dışı sosyal bilgiler öğretiminin amacı ve kapsamı. A. Şimşek ve S. Kaymakçı (Ed.). *Okul Dışı Sosyal Bilgiler Öğretimi* (1-13). Ankara: Pegem Akademi.
- Wesley, E. B. (1937). *Teaching the Social Studies*. Boston: D. C. Heath & Company.
- Yazıcı, K. ve Erdilmen, Ş. (2011). Sosyal bilgiler öğretiminde hukuk. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (271-292). Ankara: Pegem Akademi.
- Yeşil, R. (2002). *Okulda ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, S. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Bir Yöntem Olarak Dramanın Kullanımına İlişkin Öğretmen Adaylarının Görüşleri. *Abi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(2), 123-145.
- Yücel, H. A. (2011). *İyi Vatandaş İyi İnsan*. E. Yalçın (Ed.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

[Extended English Summary](#)

The field of social studies aims to raise individuals who solve problems beginning from themselves, use their thinking skills and information technologies, and effectively adapt to the society they live in as candidates for future teachers through utilisation of perspectives and methods pertaining to the disciplinary fields of social sciences embodied within. Social studies, making use of the various sources of information presented by social sciences, wants pre-service teachers to question social events and phenomena with an interdisciplinary perspective. One of the sources of information referred to at this point is legal sciences. The aims of law discipline that is comprised of the rules that regulates social life and of social studies education towards ensuring the individual's participation to social life in an effective and productive way devoid of problems coincide with each other. Law education that is covered within social studies education embodies the knowledge, skills and values that facilitate transformation into a life style that is in knowledge of the individual rights and liberties, knowing how to protect and develop such along with understanding democracy in its core form. In this framework, the purpose mentioned within the context of social studies education undergraduate programme is provided mostly through the lessons of basic law, human rights and democracy and citizenship knowledge. The necessity of questioning the law education that the teachers of the future, pre-service teachers in social studies education within the undergraduate

programme they received comes up towards the goal for them to reach the aims mentioned above by beginning from themselves. Thus, the positive and negative aspects of law education may be addressed in a realistic manner. This is because that failure of forming legal foundations necessitated in the education of teachers and failure of establishing the belief towards these necessity cause problems in a chain reaction at the point of also the students that the teachers are to train in regards to knowing their rights, liberties and responsibilities, preserving the values required for coexistence, attaching importance to the place of legal rules in our lives and participation. In general terms, this problem comes up in the form of the mentioned qualifications remaining at information level, and failing to be transformed into practice by both the teachers and the students.

Objective

The objective of this study is revealing the opinions and recommendations of students receiving undergraduate education in the field of social studies education in regards to the effectiveness of the lessons they are provided related to law, in regards to “objective”, “content”, “methodology” and “assessment” aspects.

Methodology

Qualitative research pattern has been used in this study. The study group of the study has been comprised of approximately 121 fourth grade students who were about to complete their education in the field of social studies education within the body of two public universities located in Ankara. Semi-structured interview form that was prepared by the researchers and comprised of open ended questions has been used as the tool for data collection. There are questions in this interview form that are aimed to query the sub-objectives of objective, content, methodology and assessment. These mentioned aspects also constitute the themes in the process of analysis. Expert opinion has been referred to for the purpose of querying the whether these questions serve their defined objectives. The collected data has been resolved by utilising the method of descriptive analysis. The strategies of detailed description, intentional sampling, expert study and confirmability have been utilised for providing validity and reliability to the study. The mean value for all sub-objectives of the reliability coefficient between coders has been defined as 92.7%.

Findings

According to the study findings, social studies pre-service teachers have indicated that they received knowledge on law respectively from the lessons of “Basic Law”, “Citizenship Knowledge” and “Human Rights and Democracy”. It has been found out that the necessity the pre-service teachers’ felt for self-development towards legal topics outside of lessons were at very low levels. In regards to the “objective” aspects of inclusion of law education within social studies undergraduate programme, the last grade students have been in consensus regarding the opinion of vision development aimed at individual and professional development. When a similar query is realised for the aspects of “content”, it has been observed that more than half of the pre-service teachers within the study group gave answers pointing at the level of “partially”. Most of the last grade students in the social studies programme recommended a change in the aspect of “objective”. In regards to the “content” aspect, more than half of the students recommended change as a solution. Regarding the “methodology” used in the field of law education, it has been revealed that pre-service teachers dominantly gave answers inclined towards “partially” and “no” opinions. Pre-service teachers underlined that change is necessary in this field. Although not by a majority, the aspect that pre-service teachers found the education they received regarding law adequate and provided opinions inclining towards “yes” answers has been “assessment”. It has been observed that more than half of the pre-service teachers gave answers inclining towards “no” to change in regards to this aspect.

Conclusion

Majority of pre-service teachers learns topics related to law towards a “lesson focus”. In this sense, they feel no necessity to develop themselves regarding the field of law outside their lessons because they believe that they received sufficient knowledge during their courses. The participants found law education partially effective/adequate in regards to the aspects of “objective”, “content”, “methodology” and “assessment”. It is another significant output that the participants do not make attempts towards developing themselves in regards to the aspects mentioned above. In line with this, it has been observed that they did not include themselves in the solution process despite recommending change in the said aspects. The participants recommended use of process based assessment and evaluation methodologies and techniques besides the traditional/classical assessment tools in regards to the topic of “assessment” aspect. It is considered that the participants’ consideration that the knowledge, skills and values pertaining to legal issues may be comprehensively obtained through traditional/classical assessment tools played effective role for the formation of such opinion.